

ДОЛЕНОСНИЙ ВИБІР В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Доповідь на Загальних зборах НАН України 30 квітня 2025 року

Степан ПАВЛЮК
доктор історичних наук, професор,
академік НАН України, директор,
Інститут народознавства НАН України,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: ina@mail.lviv.ua

У XX ст. український народ, після систематично продуманої політики московських окупантів на цілковите його винищення, перебував у стані населення, яке час від часу мобілізувалося на відчайдушний опір, і, зокрема у південно-східній частині, в більшій своїй масі змагалося за виживання фізичне, щоб зберегти в душі хоч іскринки національного спадку. Така жорстока реальність.

Зрозуміло, що історичний Акт проголошення України Соборною Державою сам собою не володіє магічною силою викликати у всього українського громадянства високого усвідомлення, чину і обов'язку дбати про своє суспільство, зокрема про його духовну ідеологію. Сфера національної ідеології навертається і прививається зусиллями національної активної інтелігенції, після століттями московського, та ще й польського пригнічення. Деяка частина, правда незначна, не витримала колоніального всебічного тиску, піддалась, вдалась до морально-етичного, ба навіть і духовного компромісу для життєвого побуту. А більшість, затаївши в душі злобу, обгорнувши затишком віковічну духовну, культурну традиційну спадщину, мовчки виживала. Із такого скривдженого стану, де ще століттями призвичаєного, розрухати до інших, уже національних суспільних реалій, зовсім не просто, а ще беручи до уваги південно-східну частину українського населення, доволі густо перемішану російськістю, як свідомісно, так і фізичною численністю, то і поготів складні. Та ще й перший посткомуністичний пострадянський етап української відновленої державності, фактично залишився у владному підпорядкуванні націонал-комуністів, які прагнули відмежуватись від москви, але не від комуністичної політичної системи і з її лєнінсько-сталінським змістом. Верховна Рада України заборонила діяльність компартії, але носії її ідей, майже повселюдно, окрім західних земель України та в Києві і його околицях, задекорувались національною символікою і патріотичною лексикою, охопили місцеві органи влади, як особливо важливу ланку безпосереднього управління. Відсутність націоцентричних, націотворчих центральних органів державної влади, які уникали, майже свідомо і умисно, формувати стратегічний план розвитку суспільства — від посткомуністичного до націоцентричного з демократичною формою управління, — призвело до застою, стагнації в державобудівництві.

Стагнаційний період почався з президентства Леоніда Кравчука. Де ще посилювалась україноцентрична

хвиля у кучмівську каденцію, допоки не підв'язались до президента українофоби Медвечук і Суркіс.

На превеликий жаль, на українському націотворчому небосхилі не заяскравились належної державо-будівничої потреби особистості. Патріотичне бандерівське середовище, крім непосидючого В'ячеслава Чорновила, якого не вберегли, не змогли, бо і не було з кого запропонувати. Щоправда, виділялись дві особистості, які по-справжньому розуміли, могли запропонувати реальну, прагматичну програму виходу України на європейські горизонти, поборовши посткомуністичні, пострадянські трущоби: політичну, культурну катастрофу — це Левко Лук'яненко, як політкультуролог, та Ігор Юхновський, як вдумливий політтехнолог і стратег господарсько-економічної перспективи держави. Жереб випав у президенти України успішному банкіру, але, як виявиться, неперевершеному самолюбу Віктору Ющенку, бездарному менеджеру, управлінцю, який умудрився зганьбити Національну Ідею, на гаслах якої був обраний президентом Держави. А Нація чекала Провідника, Лідера, який повинен був закласти пошану до національних цінностей, національної історії та культури ще значній частині населення України, які ще не прокинулися до праці на національну перспективу. Вони залишилися ще на узбіччі національної свідомості і їм ще не було закладено розуміння і переконання, що історична цивілізована перспектива можлива при ширій шані й любові до своєї історичної минушини і вибореної Свободи народу для успішного історичного шляху.

Жоден з перших президентів не спромігся задуматись над глобальною метою — яким способом і якими засобами вирівняти у національній свідомості народ, який історично був розпарцельований між основними окупантами — злиденною московією, розпаношеною Польщею і з рудиментами азіатської поведінки Мадярщиною. Участь чехів була фрагментарною і короткою і часі. На надвагомий процес формування, не тільки виховання, політичної культури нації ніхто не акцентував. Політичним нуворишам було вигідно залишати населенню його свідомість ще в аморфному стані.

Зусиль інтелігенції було недостатньо, а ще були відсутні інструменти впливу на поліпшення національної свідомості, для чого необхідно було розпрацьовувати владою програми з методикою еластич-

ного засвоєння і опанування суті успішного функціонування державного утворення, яке неможливе без усвідомлення гордості за національний культурний спадок. Суспільство насамперед очікувало налагодження справедливого способу життя, що дозволило б подолати жалюгідність існування в часи московсько-більшовицького режиму. Державні демократичні інститути конституційно були встановлені й узаконені, але обрані виконувати державні функції не були підготовлені до вирішення керівництвом держави у постреволюційний, пострадянський час, коли вимагалось продуманих злагоджених і рішучих завдань у руслі вихору суспільної кризи шляхом формування цивілізованого способу життя через сферу утвердження справедливих ринкових відносин, підприємницької ринкової конкуренції, а також проявився стихійний, рвучкий, хаотичний підхід у делікатному питанні відновлення національної, за духом і змістом, ідеології, беручи до уваги свідомісну розшарпаність у різних регіонах України. Обрані місцеві інститути влади майже зовсім не звернули увагу на ідеологічний, свідомісний аспект, набутий століттями інформативний масив, який подавався з потреб у політичній конструкції: окупант-підневільний. Головний акцент був зорієнтований на господарсько-економічний, який теж був засмічений рудиментами російсько-комуністичного планового стилю і обов'язково з присутністю казнокрадства. Більшість суспільства ще поволі, дуже поволі позбувалися російсько-комуністичної корости. Президент Кравчук жодним чином не дбав про витіснення із свідомості і душі російську кіптяву. Виконавча влада, на рівні прем'єр міністра, зокрема таким як Азаров (Азіров) та й інші, не орієнтували населення України, а особливо у східних та південних областях, у стратегічній потребі — виховання в україноцентричності, як базового компонента національної ідентичності. Кравчук епохально проявився у спонуканні президента Білорусі Шушкевича і ще президента росії Єльцина до історичного документу, підписаного у Беловежській Пушці, за яким було остаточно поховано Радянський Союз! Президент Кучма сформував базові засади у міжнародному визнанні, захисті і безпеці держави. Росію змусив визнати державні кордони і територіальну цілісність України, завдавши дипломатичного удару у зазіханні на о. Зміїний, коли уже починали споруджувати

дамбу, сухопутно з'єднавши з російським материком, виставивши у бойову готовність бойові підрозділи і дипломатично застерігши Єльцина про можливі наслідки. А ще, не бувало, як президент звернувся до світу фундаментально політичною книгою «Україна не росія»! Прикро, що як блискучий економіст-господарник і практикуючий управлінець, не зумів бути рішучим у стратегії міждержавних економічних стосунків, залишивши все, як при покійному Радянському Союзі. І Кравчук, і Кучма у питанні воєнної безпеки проявили інфальтивність. Зброя виготовлялась, і це у значних масштабах, але як бізнес, і думаю, що не без інтересу. Профанативно, безвідповідально позбулись ядерної зброї, стратегічної авіації, безпелаяційно прирекли Україну у безпекову, а, по суті, і небезпекову залежність від одвічного напасника і окупанта — московії.

Кравчукові випала доля конституційно зафіксувати політичну незалежність України, а Кучмі економічно закріпити політичні успіхи. Але і знову нічого про дерусифікацію українського життєвого простору! Ніякого наполягання на потребі українізації?! Повна байдужість до стратегічної сфери у будівництві національної Держави! А росія тишком-нишком докуповує Україну і настільки відверто та очевидно, що визначає, кому бути президентом країни. Частина суспільства була захоплена тим, як майорить синьо-жовтий стяг, звучить «Ще не вмерла Україна», а більша частина зашорена на московію. Україна нашіпована російською агентурою, керівні оперативні і безпекові посади обсіли відверті москвофіли, соціальні мережі яскравіють непорушною дружбою з москвитами, економіка залишилась у залежності від вуглеводів з росії тощо.

Про безпекову складову держави ніхто із керівників України навіть не задумувався. Їм не була відома природна загребушість москвитами чужого, яким свого напрацювати не вистачало хисту, та й повне ледащо, еклектично сформованого людського зброду, начебто народу, з багатьох азійських і частинно слов'янських племен, як дивовижний агресивний конгломерат за принципом «а кушать то хочется». Може дехто дещо й знав із варварської історії завоювань уже із пізнього середньовіччя, коли підкорили десятки народів Заураля та Сибіру, але з них ще не вивітрився комуністично-російський дух, як «єдинство братських славянських народів». І ще

при Єльцині була створена група для розробки стратегії розвитку росії, у якій Україні відводили місію однієї з губерній росії. Методи і засоби для окупації України передбачались, крім дипломатичних, і воєнних. А як же росія може існувати без війни?! У росії «Народа хватит. Бабы еще нарожают».

Сподівання на президентство Віктора Ющенка не виправдалось. Неймовірно високе піднесення народу на всій українській території, як на заході країни, так і на сході, з надією, що справді професійний банкір покладе край урядовому невігластву.

Мене штаб Ющенка скерував у Донецьку область організувати вибори. Численні зустрічі мене здивували великою прихильністю до розбудови країни з надією на Ющенка, як національного лідера. З Ющенка месії не вийшло, а склалася думка, що національне середовище не спроможне запропонувати особу, яка підготовлена, наділена державотворчим хистом. З Ющенком наступила певна криза у суспільстві і складність переконати його, що це пошук, але невдалий. Ющенко став предтечею появи у керівництві держави москвофіла, безграмотного, необтесаного, попросту хама Януковича. Унікальна заслуга Ющенка?! З провалом Ющенком національних намірів не прийняло суспільство далеко глибших повнокровніших і реалістичніших національних доктрин Юлії Тимошенко, яка з тодішніх горе-політиків була найретельніше підготовленою до політичного будівництва України, як успішний політехнолог, управлінець-менеджер, що було доведено нею при коротких у часі, але багатими за успішними результатами на керівних посадах при Кучмі (всього більше півроку) і Ющенкові (теж півроку). Україна була врятована у першому і в другому випадках від дефолту! Але самолюбів, егоїстів, снобів не терплять мудріших, харизматичніших у своїй команді. Кучма, а тим більше Ющенко ревнували Тимошенко у кращому ставленні до неї більшості суспільства. Кучма поцінував її діяльність у сфері розгортання економіки, але не стерпів її програму у сфері вугледобування, що утискало інтереси президента. А Ющенко не стерпів популярності Тимошенко, коли вона обеззброїла Суркіса і Медведчука, позбавивши їх монопольного права на приватне користування електроенергетикою, перевівши у державне підпорядкування. Медведчуківські засоби масової інформації накинута на Тимошенко з небувалою силою шельмуван-

ня, переважно з видуманих, брехливих сюжетів, а ще з московською цинічною режисурою, вселяючи у частину суспільства якісь тривоги, недовіру, або й просто агресію.

Однак Тимошенко достойно перемогла свавілля ненависників і боягузів, на яких вона наводила страх розвінчанням тінювих, суцільно корумпованих схем, що розплодились під крилами попередніх президентів, беручи до уваги і Ющенка. Переполюх від Тимошенко більше активізував московських політтехнологів, які геть чисто збаламутили українське суспільство, перекрутили йому здоровий глузд, що для нього став рятівником грубіян, хам, неук, геть нечисто москвофіл, казнокрад Янукович. Як тільки оклики і глуми викликували на мене сивочолі, але малограмотні патріоти! Тимошенко для них була жидівка («жидовка»), злодійка, хоч жодного прикладу казнокрадства у час її діяльності не могли навести, бо не було. Винили її за зле, що вона справедливо не доплатила російському газпрому 500 млн. дол., яких вимагало московське керівництво. Ось так наші націоналісти підтанцювали москвітам, та ще багато інших небилиць, хоч би таку, як це вона сміла усміхатись на урядовій зустрічі з потворою путіним, коли йшлося про перспективи отримання газу. А це був грудень, зимовий холодний місяць, щоб на зиму зігріти українські оселі, та й врятувати економіку! А такі глупства видавали московські політтехнологи, вивчивши рівень політичної культури якраз патріотичного середовища і з'ясувавши, що воно проковтне таку гидотну наживку, очевидну дурню, і нашіпиували його. І тут же задумаємось, чи можливий успішний процес процвітання України демократичними засобами, коли такого низького безперспективного рівня політичної культури політична патріотична еліта, а з нею і значне число суспільства? Я криком кричав, що Янукович стане трагедією для Украї-

ни! Не чули, підсміхалися, називали мене Бог зна як, на що я жорстко висловився, що усім, хто прямо голосує за Януковича, що голосуватиме проти всіх, такі собі противсіхи, треба вікову позначку — трохи надрізати вуха, щоб люди цуралися тих, хто за напасть державу. Державу заапастили, а сьогодні, як наслідок, голосимо, обливаємось сльозами над могилами полеглих Героїв. Отже, це західні області України, які підняли прапор Свободи у новітню епоху і розбудили національно свідомісні сили по всьому українському материка до розуміння, що пора збутися московської кармиги — і це Нації вдалось! Але дуже складно у такому розсіяному у розумінні державного національного будівництва, демократичними засобами домогтися успішного уряду. І досі ще бракує політичної культури, а така проблема від відсутності національного політичного інституту — партії, як єдиного демократичного інструменту у формуванні влади. Це ще й сьогодні проблемно, а в політичній дискусії за посаду очільника держави «Президента» між Тимошенко і Януковичем, ще й поготів кепсько. Домінувала промосковська «Партія регіонів», яка володіла електоратом на більшості території України. Програш Тимошенко відгукнувся тоталітарною війною москвії (не путіна, а всього російського бидла) проти України! А ми легковажно ставимось до достовірності перевіреної історією сентенції, що все-таки існує роль Особи в історичному процесі.

Сконцентрував увагу на одному фундаментальному історично-політичному упущенні, трагічній для народу помилці. Слід пам'ятати, що помилки історія не прощає. Не простила нам історія і ще одну національну занедбаність, коли переміг актор, а не державний муж, блискучий стратег Порошенко!

Пам'ятаймо, що політичне нехлюйство провокує національні трагедії! Якщо не одразу, то в історичній перспективі!